

کاریگری کهش و ههوا له دیاریکردنی وهرزی گهشهو بهرهمهینانی پوههکی په موو له دهشتی شاره زووو

د. هه له ت رشید عبدالله م. ی. محمد قادر رسول

زانکوی راپه پین/فاکه لئی زانسته موقایه تییه کان/به شی جوگرافیا

پیشه کی :

چالاکي کشتوکالی په کیکه له و چالاکيانه ی موقه که کاریگره به هوکاري سروشتی له وانه بهرزی و نزمی و خاک و ئاو و ههوا، به لام ئاو و ههوا له پله ی په که می ئو هوکاره سروشتیانیه که کاریگری هه یه له سهر بهرهمی کشتوکالی، وه دیاریکردنی کاریگری کهش و ههوا و پیوانه کردنی ئاستی کاریگری په گهزه کانی کهش و ههوا له سهر بهرهمی کشتوکالی گرنگه چونکه ده توانریت له م ریگه یه وه بهرهمی کشتوکالی زیاد بکری و وه بهرهمی نوی بهینریتته ناوچه په که وه که پیویست بی بو پیشخستنی کشتوکال له ناوچه که، کهش و ههوا ی کشتوکالی که ئرکی دیاریکردنی کاریگری دیارده و په گهزه کانی کهش و ههوا یه له سهر بهرهمی کشتوکالی له ناوچه یه کی دیاریکراودا، خزمه تیکی گه وره ی به که رتی کشتوکال کردوه و ده توانریت له ریگه ی ئه م زانسته وه بارودوخی کشتوکالی هه ناوچه یه ک پلانی بو دابنریت و گه شه به بهرهمی کشتوکالی بدری به ئامانجی پیشخستنی ئابوری ولات و بهر زکردنه وه ی ئاستی بزوی تاکه کهس له داهاتی وولات .

بهرهمی په موو بهرهمی کی نه ختینه ی و پیشه سازی گرنگه و له بهر گرنگی به زیری سپی ناوده بری ، پوهه کی په موو بهرهمی و سه رجه م به شه کانی ده توانریت سوودی لیببیریت له ناوکه که ی پوونی پوهه کی دروست ده کريت و هه روه ها تویکله که ی بو ئالیکي ئاژله به کاردیت، وه ده توانریت سوودی لیببیریت بو پیشه سازی پاک که ره وه ، جگه له وانه ش تاله کانی باشرین جوری جل و بهرگی لی دروست ده کريت له پیشه سازی رستن و چین و پیشه سازی کاغه ز.... هتد به کار دیت ، له بهر ئه م به کار هینان و گرینگیانیه ده توانریت بهرهمی په موو وه ک داهاتی کی نیشتمانی له پینا و بهر ز کردنه وه ی داهاتی تاکه کهس و که م کردنه وه ی بیکاری سه یر بکرت .

کیشه ی تویرینه وه

ده توانین کیشه ی تویرینه وه که دیاری بکه ین له سهر بنه ما ی رولی پوهه کی په موو له بهر ز کردنه وه ی بهرهمی کشتوکالی و دابین کردنی که ره سته ی خاو بوچه ندین پیشه سازی و که مکردنه وه ی بیکاری ، به لام چاندنی له ئیستادا بوونی نه ماوه سه ره پای بوونی ده شتیکی فراوان ، له گه ل بوونی دهستی کار له ناوچه که دا، وه له پینا و دوباره ریخستنه وه و په ره پیدانی بهرهمی په موو بوئه وه ی ببیته هوکاریک بو گه شه پیدانی بهرهمی کشتوکالی به تایبته بهرهمی نه ختینه ی و دروستکردنی کارگی پیشه سازی و به گه رپختنه وه ی کارگی رستن و چیننی سلیمانی و دورکه وتنه وه له به هه دهردانی دراوی قورسی ناوخی هه ریم و پشتگوی نه خستنی کاریگری فاکته ره سروشتیه کان به تایبته کهش و ههوا له چاندن و بهرهم هینانی کشتوکال و باشرکردنی بهرهم .

گریمانه‌ی توپژینه‌وه

توپژینه‌وه کهمان له‌سه‌ر ئه و گریمانانه‌ی خواره‌وه بنیاد ناوه :-

- ۱- بوونی وهرزیکی نمونه‌ی بۆ چاندنی په موو کهده‌بیته هوی به‌ره‌م هیئانی به‌ره‌میکی نمونه‌ی و کوالیتی به‌رز.
- ۲- کاریگری په‌گه‌زه‌کانی کهش و هوا به‌پیی قوئاغه‌کانی گه‌شه‌ی پوهکی په موو جیاوازه و په‌یوه‌ندی به‌هیز له‌نیوان په‌گه‌زه‌کانی کهش و هوا‌ی ناوچه‌که و قوئاغه‌کانی گه‌شه‌ی په موو هه‌یه .
- ۳- دهشتی شاره‌زوور ده‌توانری بکریته ناوه‌ندیکی کشتوکالی بۆ به‌ره‌م هیئانی به‌ره‌می پوهکی نه‌ختینه‌ی و پیشه‌سازی .

نامانج له توپژینه‌وه‌که

نامانج له م توپژینه‌وه‌یه گرنگی دانه به به‌ره‌می کشتوکالی بۆ پپرکردنه‌وه‌ی پیداوایستی ناوخۆ و ده‌ربازبوون له کیشی‌ه‌ی بیکاری و پراکتیک کردنی لایه‌نی زانسییه له به‌ره‌مهینانی کشتوکال دا هه‌روه‌ها دروست کردنی جوړاو جوړییه له‌به‌روبومی کشتوکالی چونکه ئیستا له هه‌ریمی کوردستان، سه‌ره‌رای بوونی ده‌رامه‌تی سروشتی و مرویی بۆ به‌ره‌م هیئانی به‌روبومی کشتوکالی جوړا و جوړ، به‌لام زیاتر گرنگی به به‌ره‌می خوړاکی و به‌تایبه‌ت به‌ره‌می دانه‌ویله ده‌درییت ، به‌ره‌می پیشه‌سازی پشتگوئ خراوه و کیلگه کشتوکالی‌ه‌کان به شیوازی زانستی به‌پپوه نابرین .

رپیازی توپژینه‌وه

له پیناو به‌دیپینانی نامانجی توپژینه‌وه‌که ، رپیازی بابه‌تی پشت به‌ست به شیکردنه‌وه و کاریگری و په‌یوه‌ندی له‌رپیگه‌ی هه‌لینجانی به‌راورد کاری له نیوان په‌گه‌زه‌کانی کهش و هه‌واو پیداوایستی کهش و هه‌وا‌ییه‌کانی پوهکی په موو به‌پیی قوئاغه‌کانی گه‌شه‌ی پوهکی په موو له م پیناوه‌یه‌شدا داتای تۆمارکراوی سالانی (۲۰۰۱-۲۰۱۳) ویستگه‌ی هه‌له‌بجه‌مان به‌کاره‌یناوه که تا که ویستگه‌یه له دهشتی شاره‌زوور داتای تۆمارکراوی هه‌بیت ، هه‌روه‌ها بۆ دیاری کردنی پیداوایستی کهش و هه‌وا‌ی په موو ماوه‌ی قوئاغه‌کانی گه‌شه‌کردنی سه‌رچاوه‌ی زانستی په‌رتووکه‌کانی بواری کشتوکالی‌مان به‌کاره‌یناوه .

پلانی توپژینه‌وه‌که

به‌مه‌به‌ستی گه‌یشتن به ده‌ره‌نجامیکی ورد، توپژینه‌وه‌که‌مان به‌سه‌ر سیّ ته‌وه‌ردا دابه‌شکردووه، له ته‌وه‌ری یه‌که‌م باسمان له ناوچه‌ی لی‌کۆلینه‌وه‌و بایه‌خ و گرنگی ئابووری په موو کردووه، له ته‌وه‌ری دووه‌مدا بارودۆخی ئاوو هه‌وا‌ی ناوچه‌که‌مان شیکردۆته‌وه، هه‌روه‌ها له ته‌وه‌ری سیّیه‌مدا کاریگری کهش و هه‌وامان له سه‌ر وهرزی چاندن و گه‌شه‌ی په موو له ناوچه‌ی لی‌کۆلینه‌وه‌که‌ماندا خستۆته‌پوو.

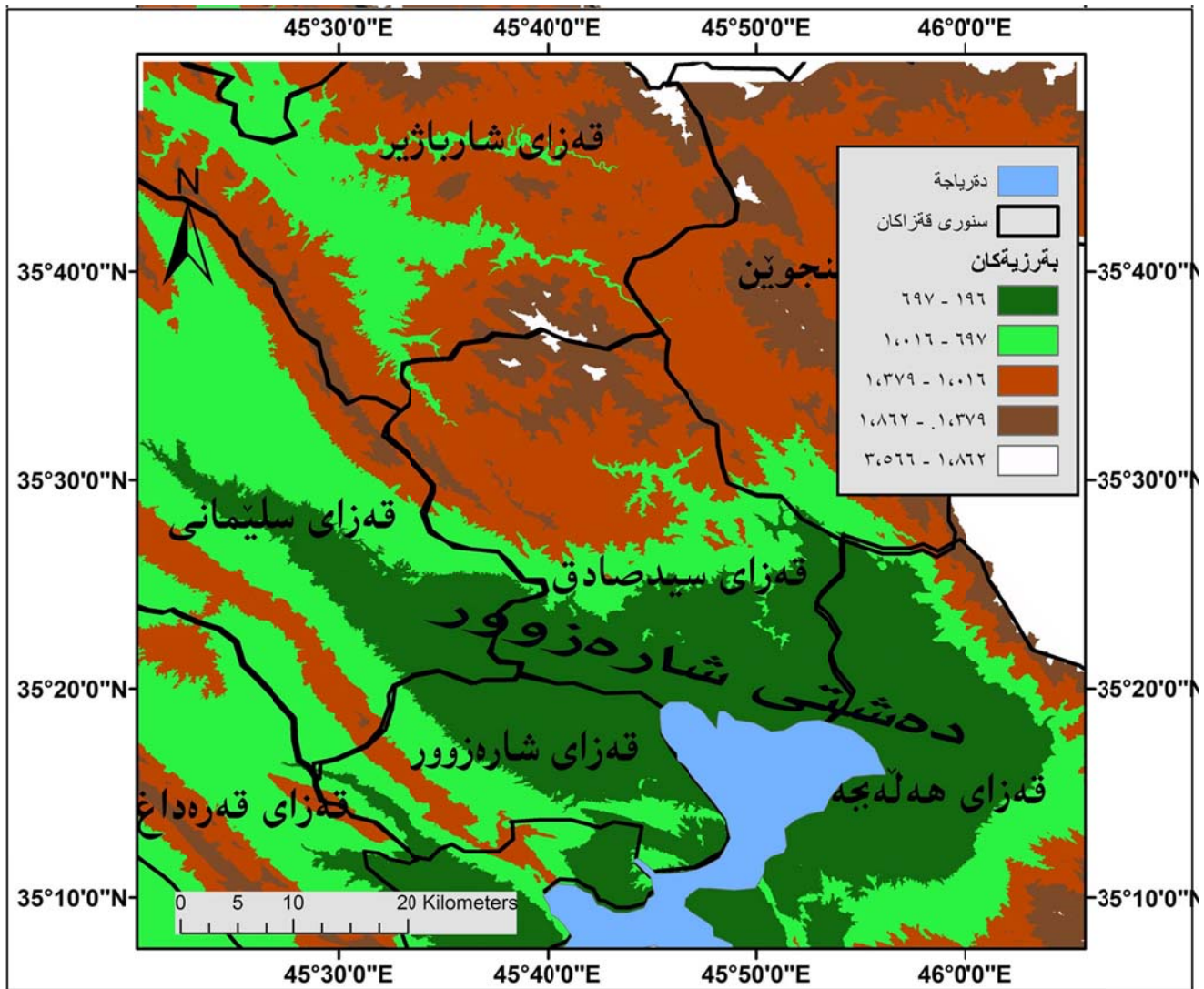
دیاریکردنی ناوچه‌ی توێژینه‌وه

دهشتی شارەزور دەکەوێتە باشوری رۆژه‌لاتی شاری سلیمانی، له نیوان بازنه‌کانی پانی (10' 35°) و (35°) 00' 29' باکور، و نیوان هیلەکانی درێژی (55' 35' 45°) و (68' 02' 46°) رۆژه‌لات. دهشتیکی فراوان و به‌پیتە و درێژییەکی له رۆژه‌لاته‌وه بۆ رۆژئاوا (45 کم)، پانییەکی (15-25) کم ده‌بێت. به‌رزى له ئاستی رووی ده‌ریاوه له نیوان (600-450 م) دایه، به چیاکانی هه‌ورامان و سوڕین له به‌شی رۆژه‌لاتیه‌وه، بالامبو و شنووی له باشور، شاخه‌کانی به‌رزنجه و گۆژه له باکور و باکوری رۆژئاوا یه، له دواى دروستکردنی به‌نداوی ده‌ربه‌ندیخان به‌شیک له زه‌وی ئەم ده‌شته له به‌شی خواره‌وه‌یدا که‌وتۆته ژێر ئاوی به‌نداوه‌که‌وه. رووبه‌ری دهشتی شارەزور (675 کم²)، که مه‌لبه‌ندی چەند شارێکی وه‌کو هه‌له‌بجەى شه‌هید، هه‌لبجەى تازه و سه‌یدسادق و ده‌یان گوندی له‌سه‌ر دروستکراوه . نه‌خشەى (1). ئەم ده‌شته له‌چه‌ند خاکیکی به‌ پیت پیکهاتوه که بۆ کشتوکال گونجاوه وه‌کو خاکی که‌سته‌نایی که به‌شی هه‌ره زۆری دهشتی شارەزور له‌م جۆره خاکیه، وه خاکی چیرۆتۆزوم و خاکی جییری و خاکی کلسی له دهشتی شارەزور بونی هه‌یه¹. وه دهشتی شارەزور ده‌وله‌مه‌نده به‌ ده‌رامه‌تی ئاوی سه‌رزه‌وی و ژێر زه‌وی ئەمه‌ش هۆکارێکی یارمه‌تیده‌ره بۆ کشتوکالکردن له‌وه‌رزى هاوین چونکه بارانی دهشتی شارەزور زستانه‌یه و ده‌شته‌که‌ش روویه‌کی ته‌ختی هه‌یه و ئاودێریکردن تێیدا ئاسانه . گرنگترین سه‌رچاوه ئاوییه‌کانی ده‌شته‌که‌ش بریتین له رووباری سیروان و تانجه‌رۆ و رووباری زه‌لم و سه‌رچاوه ئاوییه‌کانی سه‌رای سو‌بحان ئاغا و بیستان سور، ئاوی هه‌موو ئەم ده‌رامه‌ته ئاویانه‌ش له به‌نداوی ده‌ربه‌ندیخان کۆده‌بیته‌وه که‌ده‌که‌وێتە به‌شی باشور و خۆرئاوای دهشتی شارەزور ده‌توانی بۆ ئاودێری سوودی لێ وه‌رگیرێ .

¹ خلیل کریم محمد، المیاه الجوفیه فی سهل شهرزور وامکانیات استثمارها، منشورات مرکز کردستان للدراسات الاستراتیجیه، السلیمانیه، 2009، ص 64. و له‌یلا محهمه‌د قاره‌مان، خاکی هه‌ریمی کوردستان، جیۆگرافیای هه‌ریمی کوردستانی عێراق، کتیبی سه‌نته‌ری برابیه‌تی، ج 2، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، هه‌ولێر، 1999، ل 80.

نه‌خشه‌ی (۱)

شوین و رووبه‌ری دهشتی شاره‌زوور

سه‌رچاوه: کارب توپزهران پشت به‌ست به‌برنامه‌ی arcgis 9.3 به‌به‌کارهینانی dem نمونه‌ی به‌رزی ژماره‌یی

بایه‌خی نابوری په‌موو:

په‌موو په‌کیکه له بهره‌مه کشتوکالییه پیشه‌سازیه‌کان . که داها‌تیک‌ی به‌رز بۆ جوتیار دا‌بین ده‌کات و له پیشه‌سازی رستن و چنن و پۆنی رووه‌ک و سابوون و پلاستیک و ئالیکی ئازهل، و دروستکردنی کاغز به‌کاردی‌ت . له سالی (۱۹۶۰) هوه تا‌کو سالی (۲۰۰۶) بهره‌مهینانی په‌موو له‌سه‌ر ئاستی جیهان دوو هینده زیادی کردووه، له (۱۰،۲) ملیۆن ته‌نه‌وه گه‌یشتۆته (۲۰،۳) ملیۆن ته‌ن که ریزه‌ی گه‌شه‌ی سالانه گه‌یشتۆته ۱،۷٪ له م ریزه‌یه‌ش ولاتی چین له (۰،۲۸٪)، ویلایه‌ته یه‌گگرتووه‌کانی ئەمریکا (۰،۱۷٪) و

هندستان (۱۲٪) یه که له دواى یه که په مووی جیهانیان به ره مهیناوه که نژیکه ی (۶۰٪) کوی به ره می په مووی جیهانیان له (۲۰۰۴-۲۰۰۵) به ره مهیناوه.^۲

به شاداری په موو له دابینکردنی هه لی کار:

چاندن و به ره مهینانی په موو پیوستی به دهستی کاری زور هه یه، بویه هه لی کار دهره خسیختی بؤ دانیشتونانی ناوچه ی به ره مهینانی په موو، به تاییهت له ولاته تازه گه شه کردووه کان. به لام قورسه بتوانریت به گشتی ریژهو ژماره ی هه لی کار که به ره می په موو دهره خسیختی دیاری بکریت، له بهر نه وه ی ره خساندن هه لی کار و ژماره ی کریکاران پشت به جوری به ره مهینان و روبه ری زه وییه داچینراوه کان به په موو و به کارهینانی نامیر ده به ستیت. بؤ نمونه ویلایه ته یه کگرتووه کانی نه مریکا بؤ به ره مهینانی په موو به ریژه یه کی به رز پشت به به کارهینانی نامیر ده به ستیت بویه پیوستی به دهستی کاری که م هه یه، به لکو پیوستی به دهستی کاری شاره زا هه یه، جگه له مهش کیلگه کانی به ره مهینانی په موو روبه ریان فراوانه چونکه زیاتر پشت به نامیر ده به ستن. به لام له ولاته تازه گه شه سه ندووه کان روبه ری کیلگه کان بچوکره، بویه دهستی کارکه ر تیا یاندا به رزتره. بؤ نمونه له سالی (۲۰۰۰) دا له ویلایه ته یه کگرتووه کانی نه مریکا روبه ری داچینراو به په موو (۵،۳) ملیون هیکتار بووه که دابه شبووه به سهر (۳۱۵۰۰) سی و یه که هزارو پینج سه د کیلگه دا، له کاتیکدا له ولاتیکی وه کو چین نژیکه ی (۴۰) چل ملیون کیلگه ی بچوک کشتوکالی په موویان تیدا کراوه، له کاتیکدا روبه ری چینراو نژیکه ی (۴،۲) ملیون هیکتار بووه. روبه ری کیلگه کانی (U.S.A) گه وره تر بوون بویه زیاتر پشتیان به نامیر به ستووه به لام بچوکی روبه ری کیلگه چینراوه کانی ولاتی چین و ولاته تازه گه شه کردووه کانی تری زیاتر پشت به ژماره ی دهستی کارکه ر ده به ستن. به گشتی کیلگه گه وره کانی به ره مهینانی په موو له ولاته پیشکه وتووه کاندان نژیکه ی (۱\۴) یه که له سهر چواری روبه ری داچینراو به په موو پیکدینن، هه روه ها نژیکه ی (۳\۱) یه که له سهر سیی داهاتی جیهان دابین ده که ن، به لام هه لی کار بؤ ژماره یه کی که می دهستی کاری کریکار دهره خسیتن. له به رامبه ردا کیلگه بچوکه کان هه لی کار بؤ ژماره یه کی زوری دهستی کار دهره خسیتن، وه له (۷۲٪) روبه ری داچینراو به په موو له جیهان پیکدینن، که له (۶۵٪) به ره می جیهان دابینده که ن. به گشتی ژماره ی نه و کریکارانه ی که راسته وخؤ له کیلگه کانی به ره مهینانی په موو داریان کردووه ژماره یان له (۱۰۰) سه د ملیون که س زیاتر بووه.^۳

جگه له دابینکردنی هه لی کاری راسته وخؤ به ره می په موو به شیوه یه کی ناراسته وخؤش به شاداری ده کات له دابینکردنی هه لی کار بؤ کریکاران، وه کو دابینکردنی هه لی کار له پیشه سازی رستن و چین و دروستکردنی قوماش و گواستنه وه ی به ره می په موو بؤ بازاره کان...هند. نژیکه ی (۱-۲) ملیون که س به ته نیا له کارگه کانی شیکردنه وه ی په موو و بازارپکاری په موو له جیهاندا کار ده که ن. هه روه ها له ولاتی چین نژیکه ی (۱۷) ملیون کریکار له هه ردووه پیشه سازی رستن و چین و دروستکردنی جل و به رگدا کارده که ن.^۴ هه روه ها له ولاتی هندستان یه کیکه له گرنترین به روبوومه کشتوکالییه بازارگانییه کان که رولتیکی

²Fortucci P., The Contributions of Cotton to Economy and Food Security in Developing Countries, https://www.icac.org/meetings/cgtn_conf/documents/11_fortucci.pdf (22-11-2014), P1.

³ Fortucci P., OP. Cit, P., 3.

⁴ Ibid, P., 4.

گرنگی هه‌یه له داها‌تی نه‌ته‌وه‌یی و دابینکردنی هه‌لی کار، به جوریک هه‌لی کاری بۆ نزیکه‌ی (۱) یه‌ک ملیۆن که‌س ره‌خساندوه^۵. و له ولاتی جۆرجیا زیاتر له (۱۵۴۰۰) پازده هه‌زارو چوارسه‌د هه‌لی کاری ره‌خساندوه له سالی ۲۰۱۱^۶.

به‌شداری په‌موو له داها‌تی نه‌ته‌وه‌یی:

په‌موو یه‌کیکه له گرنگترین و به‌ربلوتترین به‌ره‌مه‌کانی کشتوکال له جیهاندا. له سالی (۲۰۰۰) دا نزیکه‌ی ۱۳۰ ولات په‌موویان به‌ره‌مه‌پنانه، له‌هه‌مان سالدا رووبه‌ری چینراو به په‌موو به (۲،۵٪) ی رووبه‌ری داچینراوی کشتوکالی له جیهاندا مه‌زنده‌کراوه، که یه‌کیکه له گرنگترین و به‌ربلوتترین به‌ره‌مه‌ کشتوکالییه‌کان، دوا‌ی به‌روبوومی خوراک‌ی دانه‌ویله و پاقله‌ی سۆیا (Soybeans). ئەم ریژه‌یه له ولاته تازه گه‌شه‌کردوه‌کان به‌رزتر بووه و گه‌شستۆته (۳٪) ی کۆی رووبه‌ری گشتی زه‌وی کشتوکالی، هه‌ر له‌هه‌مان سالدا نزیکه‌ی (۱۷۰) ولات به‌شدارییان له هاورده‌کردن و هه‌نارده‌کردنی به‌ره‌مه‌کانی په‌موودا کردوه. له سالی (۲۰۰۰) دا به‌ره‌می په‌مووی جیهان به (۱۹) ملیۆن ته‌ن هه‌ژمارکراوه، به‌شداری له داها‌تی جیهاندا نزیکه‌ی (\$۲۶,۶) بلیۆن دۆلار بووه. په‌موو به‌شدارییه‌کی گرنگی هه‌یه له داها‌تی نه‌ته‌وه‌یی و ولاتانی به‌ره‌مه‌پنانه به‌تایبه‌ت له داها‌تی و ولاته تازه په‌ره‌سه‌ندوه‌کاندا، چونکه تا ئیستاش کشتوکال له و ولاتانه‌دا یه‌کیکه له که‌رتنه‌ گرنگه‌کانی به‌شدار له داها‌تی نه‌ته‌وه‌یییدا^۷.

به‌گشتی ریژه‌ی به‌شداری په‌موو له داها‌تی نه‌ته‌وه‌یییدا له جیهاندا ۱٪ بووه له هه‌مان سالدا، به‌لام بیگومان ئەم ریژه‌یه له ولاتیکه‌وه بۆ ولاتیکی تر جیاواز بووه. به جوریک هه‌ر یه‌که له ولاتانی (ئۆزباکستان، تاجکستان، به‌نین Benin و کۆماری سوریا زۆرتین داها‌تیان هه‌بووه، و ریژه‌ی به‌شداری په‌موو له داها‌تی نه‌ته‌وه‌ییاندا له نیوان (۸-۱۲٪) دا بووه^۸. هه‌روه‌ها هه‌نارده‌کردنی په‌موو به‌شدارییه‌کی گرنگ ده‌کات له به‌رزکردنه‌وه‌ی داها‌تی نه‌ته‌وه‌یییدا، به ریژه‌ی (۳-۵٪) به‌شداری له داها‌ت نه‌ته‌وه‌یی هه‌ریه‌ک له ولاتانی (به‌نین، بورکینیا فاسۆی مالی، چاد و تانکۆ) ده‌کات. چونکه ریژه‌یه‌کی به‌رز له ئاستی هه‌نارده‌کردنی به‌ره‌مه‌ کشتوکالییه‌کانی ئەو ولاتانه پیکدینیت. بۆ نمونه له (۶، ۳۷٪) ی کۆی گشتی به‌ره‌مه‌ هه‌نارده‌کراوه‌کان و (۶، ۷۲٪) ی کۆی به‌ره‌مه‌ کشتوکالییه‌کانی ولاتی به‌نین (Benin) پیکدینیت، هه‌روه‌ها له (۴، ۵۱٪) ی کۆی گشتی به‌ره‌مه‌ هه‌نارده‌کراوه‌کان و (۶، ۷۰٪) کۆی به‌ره‌مه‌ کشتوکالییه‌ هه‌نارده‌کراوه‌کانی ولاتی بورکینا فاسۆ (Burkina Faso)

⁵Agarwal, D.K. et al. (2003), Cottonseed Oil Quality, Utilization and Processing, http://www.cicr.org.in/pdf/cottonseed_oil.pdf (6-12-2014), P., 3.

⁶ Kane, S. P., Shurly, W. D. and Wolfe, K., (2013) Economic Contribution of Cotton Production in the Georgia Economy, 2011, http://www.caes.uga.edu/center/caed/documents/EconomicContributionofCottonProductioninGA2011_FINAL.pdf (22-11-2014), P., 2.

⁷ Fortucci P., OP.Cit., P1.

⁸ Ibid, P 2.

پیکڈینٹ^۹۔ ھروھا له سالی ۲۰۱۱ داھاتی ولاتی جۆرجیا له بهرھمی په موو (۲,۵) بلیۆن دۆلار بووه^{۱۰}۔ بهگشتی په موو یه کیکه له بابه ته گرنه گانی ئالوگۆپی بازرگانی جیھانی هم له پووی قه باره وه، هم له پووی نرخه وه، به جۆریک هر له سالی (۲۰۰۰) دا زیاتر له (۱۰۰) ولاتی جیھان په موویان هه نارده ی دهره وه کردوه، که (۸۵) ولاتیان له ولاته تازه گه شه کردوه کان بوون، داھاتی هه نارده کره که (۷,۱) بلیۆن دۆلار بووه له جیھاندا. که دهکاته نزیکه ی (۲٪) ی کۆی بهرھمه کشتوکالییه هه نارده کراوه گانی جیھان، و پله ی شه شه می گرتوه له دوی هه ریه که له (رۆنی ئازهلّی، گه نم، رۆنی رووه ک، گوشت و گه نمه شامی)^{۱۱}۔

به کارهینانی په موو له پیشه سازی رستن و چینیاندا:

بهره می په موو بۆ مه بهستی جۆراو جۆر به کارده هینریت، وه کو: جل و بهرگ، رستن و چینین، جوانکاری و بواری پزشکی و چه ندان بواری تر، به کارهینانی په موو سالّ دوی سالّ له زیاد بووندایه به جۆریک به کارهینانی په موو له سهر ئاستی جیھان له (۲۰۰۰-۲۰۰۷) به ریژه ی (۳۵٪) زیاد ی کردوه^{۱۲}۔ تاله گانی په موو ده چه نه پیشه سازی رستن و چینین و دروستکردنی قوماش و جل و بهرگه وه، هه ندیک ولات بهرھمی په موویان له ناوخۆی ولاتدا به کاردینن بۆ نمونه هه ردوو ولاتی ئه نگلۆفۆن (Anglophone) به ریژه ی ۹۰٪ و نایجیریا به ریژه ی (۶۵٪) ی بهرھمی په موویان له نیوان سالانی ۱۹۹۳ تا کو ۲۰۰۴ له ناوخۆی ولاتدا به کارهیناوه^{۱۳}۔

دهرهینانی رۆن له ناوکی په موو:

سوودیکی گرنگی تری په موو دهرهینانی رۆنه له ناوکی په موو، چونکه نزیکه ی (۲۰٪ - ۲۵٪) ناوکی په موو بریتییه له پرۆتین، جگه له پرۆتین ناوکه که ی کاربوهیدرات و کانزوا قیٹامین و چه ندان ماده ی سوود به خشی تری تیدایه بۆیه ناوکی په موو ده چیته پیشه سازی دروستکردنی رۆنه وه. رۆنی په موو یه کیکه له پاکترین جۆره گانی رۆن که به کاردیت بۆ ئاماده کردنی خواردن، هه روھا سوودیکی گرنگی تری ئه وه یه ئاستی دژه ئۆکسانی زۆر بهرزه، و هیه جۆره چه وریه کی زیان به خشی تیدا

⁹ OECD, (2005) Economic and social importance of cotton in West Africa: Role of cotton in regional development, trade and livelihoods, http://hubrural.org/IMG/pdf/csao_etude_socio_eco_coton_eng.pdf (22-112014), P., 30.

¹⁰ Kane, S. P., Shurly, W. D. and Wolfe, K., Op. Cit., P., 2.

¹¹ Fortucci P., OP.Cit., P2.

¹² FAO, (2011) A summary of the World Apparel Fiber Consumption Survey 2005-2008, http://www.fao.org/fileadmin/templates/est/COMM_MARKETS_MONITORING/Cotton/Documents/World_Apparel_Fiber_Consumption_Survey_2011_-_Summary_English.pdf (10-12-2014), P., 2.

¹³ OECD, (2006) West Africa in the International Market, Op.Cit., P. 14.

نييه^{١٤}. رۆنى په موو بههۆى بهرزى كواليتييه كهى و نه بوونى چهورى زيان به خش تيايدا له ويلايه ته يه كگرتوووه كانى ئه مريكا به شيويه كهى سهره كهى به ريژهى (٦٥٪) بۆ دروستكردنى خۆراك و زهلاته به كاردىت، ههروهها نزيكهى (٣٦٪) بۆ دروستكردنى نان و چهند جوړيكي ترى خوارنى سوركراوه به كاردىت^{١٥}.

ماوهى وهرزى گهشه و قوناغه كانى وهرزى گهشه ي په موو :

پوهه كه كان له پوى وهرزى گهشه و ماوهى وهرزى گهشه وه جياوازن، واته هه رپوهه كيك ماوهيه كهى ديارى كراوى ههيه و به چهند قوناغيكدا تيده پيريت كه جياوازه له ماوه و قوناغه كانى وهرزى گهشه ي رپوهه كيكى تر، دياريكردن و باسكردنى ماوهى وهرزى گهشه و قوناغه كانى وهرزى گهشه ي رپوهه و دياريكردنى پيداويستى يه ژينگه ي يه كانى رپوهه ك گرنه بۆ دياريكردنى وهرزى چاندىن و كۆكردنه وهى بهرهم و باشتكردن و زيادكردنى بهرهم و دوورخستنه وهى بهرهمى كشتوكالى له زيانه كانى وهرزى گهشه كه بههۆى بهرز و نزمى په گهزه ژينگه ييه كانه وه تووشى دهبيت. سهرچاوه كشتوكالى يه كان ماوهى وهرزى گهشه ي په موو به (١٦٥ - ٢١٠) پۆژ دهخه ملين و وهرزى گهشه بۆ سى قوناغ دابهش ده كه ن كه برىتيا له قوناغى گهشه ي سهره تايى تا (چه كه ره كردن و سهوزبوونى بهرهم) كه ماوهى ئه م قوناغه له نيوان (٢٠ - ٣٠) پۆژدايه، قوناغى دووم برىتيا يه له قوناغى گهشه ي سهوز و دروست بوونى لق و گهلا (النمو الخجى)، كه ماوهى ئه م قوناغه له نيوان (٣٠ - ٤٠) پۆژدايه، دوا قوناغيش قوناغى پيگه ييشتن و كۆكردنه وهى بهرهمه كه ماوهى ئه م قوناغه له نيوان (١١٥ - ١٤٠) پۆژدايه و دهتوانى دابهش بكرى بۆ سى قوناغ ئه وانيش قوناغى گول كردن (٦٥ - ٧٥) پۆژ و قوناغى دروستبوونى بهرهم (٣٠ - ٤٠) پۆژ و قوناغى پيگه ييشتنى بهرهم (٢٠ - ٢٥) پۆژ.^(١٦)

پيداويستى يه گهش و ههوا ييه كانى په موو :

١. تيشكى خور :

تيشكى خور و دريژى پۆژ كاريگهري گهوره ي ههيه له سهه رگهشه ي رپوهه كى په موو، په موو به شيويه كهى گشتى چهز به تيشكى خور دهكات و له ناوچه يه كه گهشه دهكات كه دريژى پۆژ تيايدا (١٢) كاترمير بيت، دهركه وتنى خور و به هيزيه كهى كاريگهري ههيه له سهه زوو پيگه ييشتنى به تاييه ت له قوناغى گولكردن و پيگه ييشتن ، كه مى دهركه وتنى خور دهبيت ههوى كه مى گهلاو گول و له كۆتاييشدا بهرهمى په موو.^(١٧)

¹⁴ Agarwal, D.K. et al. (2003), Cottonseed Oil Quality, Utilization and Processing, http://www.cicr.org.in/pdf/cottonseed_oil.pdf (6-12-2014), P. 2-4.

¹⁵ Ibid, P. 11.

¹⁶ ئوميد نورى محمد امين، اسس الحاصلات الزراعيه فى المناطق الديرية، الطبعة الأولى، منظمة الأغذية والزراعة ، السليمانية، ٢٠٠٣، ص ٩٠.

¹⁷ عبدالحميد احمد يونس، عبدالستار عبدالله الكركجى، زراعة المحاصيل الصناعية فى العراق، دار الكتب للطباعة والنشر، بغداد، ١٩٧٧، ص ١٠١.

٢. پلهى گهرمى :

پلهى گهرمى پيداويستى يهكى گرنگى ژيانى هه موو پوهه كيكه وه گرنگيه كه شى به پيى قوناغه كانى گه شهى پوهه كه كه ده بيت، په موو پوهه كيكي هه ستياره بۆ پلهى گهرمى و له سه رجه م قوناغه كانى گه شهى په موو كارى گهرى گه ورهى هه يه له سه ر جوړى به ره م و كاتى چاندن و پيگه يشتنى و به هوى گرنگى پلهى گهرمى له سه ر پوهه كى په موو ليره دا به پيى قوناغه كانى گه شهى پوهه كى باسى پلهى گهرمى ديارى كراو و پيويست ده كه ين بۆ گه شهى پوهه ك.

٣. قوناغى گه شهى سه ره تايى :

يه كيكه له قوناغه زۆر هه ستياره كان به پلهى گهرمى، په موو له سه رو (١٢^٥ س) گه شه ده كات و گه شهى پوهه كى په موو له خوار (١٢^٥ س) راده وه ستى، نايابترين پلهى گهرمى بۆ گه شهى سه ره تايى په موو بريتى يه له (٢٤ - ٢٨^٥ س)، وه به رزترين و نزمترين ئاستيش بۆ گه شهى سه ره تايى په موو بريتى يه له (١٥ - ٣٠^٥ س).^(١٨)

گه شهى سه وزو ده ركه وتنى لق و گه لا:

له م قوناغه دا پيويسته پلهى گهرمى له (١٦^٥ س) كه متر نه بيت و له (٤٢^٥ س) زياتر نه بيت، وه نايابترين پلهش بۆ گه شهى په موو له م قوناغه دا له نيوان (٢٥ - ٣٣^٥ س)، وه دابه زى نى پلهى گهرمى بۆ خوار (٥، ٥^٥ س) ده بيت هوى له ناوچوونى پوهه كى په موو، وه پوهه كى په موو به شيوه يه كى سه ره كى له شه ودا گه شه ده كات باشترين پلهى گهرمى له شه ودا (١٧^٥ س)، وه له قوناغى پيگه يشتنى بريتى يه له (٢٦^٥ س)، به لام نه گهر دابه زى بۆ (١٠ - ١٢^٥ س) نه وا ريشاله كانى گه شه ناكات و پيگه يشتنو نابى.^(١٩)

قوناغى پيگه يشتن :

به شيوه يه كى گشتى پوهه كى په موو له قوناغى پيگه يشتن پيويستى به پلهى گهرمى هه يه له نيوان (١٢ - ٣٧^٥ س) وه به رزى پلهى گهرمى ده بته هوى كورت بوونى بالا و له ده ستدانى ئاو سه ره نجام زيانى زۆر به پوهه كى په موو ده گه يه نيىت، وه نمونه ييترين پلهى گهرمى بۆ گه شهى پوهه كى په موو له قوناغى ناوبراو له نيوان (٣٠ - ٣٢^٥ س).^(٢٠)

به شيوه يه كى گشتى پوهه كى په موو چه زى به كه شى گهرم هه يه بۆ گه شه كردن به تاييه ت له قوناغه كانى گه شهى سه وز و گول كردن و پيگه يشتندا، به رزى پلهى گهرمى له م قوناغه دا ده بيت هوى خيرا گه شه كردن و زوو پيگه يشتنى به ره م پيش هاتنى وه زى باران و نزم بوونه وهى پلهى گهرمى ده بيت هوى كه وتنى به ره م، به لام نزم بوونه وهى پلهى گهرمى له قوناغى سه ره تايى دا ده بيت هوى توشبوونى پوهه كى په موو به نه خو شى و دروست بوونى كه رپو له سه ر په گه كانى، به لام به رزبوونه وهى پلهى گهرمى و كه م بوونه وهى شى له قوناغى كوتايى گه شهيدا ده بيت هوى ووشك بوونه وهى به ره م و بچوك بوونى قه باره ي به ره م و پشكوتنى به ره م پيش ته واو پيگه يشتنى به ره م.^(٢١)

^{١٨} محسن على احمد الجناي، يونس عبدالقادر على، المدخل الى انتاج المحاصيل الحقلية، دار الكتب للطباعة والنشر، جامعة الموصل، ١٩٩٦، ص ٢٢٢.

^{١٩} رادكا ديموفا، ديكو ديكونوف، المحاصيل الحقلية في المناطق الأستوائية و شبة الأستوائية، ترجمة خليل ابراهيم محمدعلى، دار الكتب، جامعة بغداد، ١٩٩٠، ص (٣٦٠-٣٥٩).

^{٢٠} صلح الدين عبدالرزاق شفيق، عبدالحميد السيد الدبابي، انتاج المحاصيل الحقل، الطبعة الأولى، دارالفكر العربى، القاهرة، ٢٠٠٨، ص ٢٤٨.

^{٢١} عبدالحميد احمد يونس، عبدالستار عبدالله الكركجى، زراعة المحاصيل الصناعية في العراق، المصدر السابق، ص ١٠٠-١٠١.

٤. با :

کاربگه‌ری گه‌وره‌ی هه‌یه له‌سه‌ر کشتوکال و پروه‌ک، با هۆکاربگه‌ بۆ گواستنه‌وه‌ی ناوکی پیتاندن و هۆکاربگه‌ بۆ پیت کردن، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌ش دا با هۆکاربگه‌ بۆ گواسته‌وه‌ی ناوکی زیان به‌خش و بلاوکردنه‌وه‌ی تۆوی زیان به‌خش له‌ کێلگه‌کاندا، جگه له‌وه‌ش بای خیرا ده‌بیتته‌ هۆی هه‌لوه‌راندنی گه‌لاو شکاندنی لقی پروه‌که‌کان و هه‌لوه‌راندنی گول و به‌ره‌م پێش پێگه‌یشتن یان دروینه‌ کردن، هه‌روه‌ها با ده‌بیتته‌ هۆی زیادکردنی بوون به‌ هه‌لم (ده‌لاندن) له‌ سه‌ر قه‌د و گه‌لای پروه‌که‌کان و ووشکبونه‌وه‌ی پروه‌که‌کان، وه‌ با کاربگه‌ری هه‌یه له‌سه‌ر به‌ره‌می په‌موو به‌تایبه‌ خیرای با له‌کاتی پێگه‌یشتن و ده‌بیتته‌هۆی بلاوه‌ پێکردنی به‌ره‌مه‌که‌ی.

٥. شی و باران :

شی پێویستی یه‌کی سه‌ره‌کی گه‌شه‌کردنی په‌موه‌، پروه‌کی په‌موو پێویستی به‌ پێژه‌یه‌کی به‌رزی شی هه‌یه به‌تایبه‌ت له‌قوناغی پێگه‌ش‌تندا گه‌ر بیت و پێژه‌ی شی ی هه‌وا له‌م قوناغدا له (٧٠٪) بیت ئه‌وا به‌ره‌مه‌که‌ی باش ده‌بیت، چونکه له‌م قوناغدا به‌رزی شی ده‌بیتته‌ هۆی زیادبوونی به‌ره‌م و باش بوونی تاله‌کانی، به‌لام باران بارین و زۆری شی له‌ قوناغی کۆتایی گه‌شه‌یدا ده‌بیتته‌هۆی که‌م بوونه‌وه‌ی گه‌یشتنی تیشکی خۆر که‌ زیان به‌به‌ره‌م ده‌گه‌یه‌نیت، پروه‌کی په‌موو پێویستی به (٥٠٠-١٥٠٠) ملم باران هه‌یه بۆ سه‌رجه‌م قوناغه‌کانی گه‌شه‌ی به‌لام ئه‌گه‌ر هاتوو له‌وه‌رزی ووشکی بی باراندا چینرا ده‌توانیت ئاوی به‌قه‌باره‌ی هه‌مان بر له‌ باران له‌ پێگه‌ی ئاودێری یه‌وه‌ بۆ دابین بکړیت.^{٢٢}

که‌ش و هه‌وای دهشتی شاره‌زور :

پرووکردنه‌وه و ده‌رخستنی که‌ش و هه‌وای دهشتی شاره‌زور هۆکاربگه‌ یارمه‌تیده‌ره بۆ زانینی چالاکی کشتوکال و ئه‌و به‌ره‌مه‌ کشتوکالیانه‌ی که‌ ده‌توانیت له‌ ناوچه‌که‌ بچینرین و به‌ره‌م به‌ینرین . چونکه ناوچه‌یه‌کی وه‌کو دهشتی شاره‌زور به‌ هۆی به‌پیتی خاکه‌که‌ی و بوونی ده‌رامه‌تی ئاوی و فراوانی و ته‌ختی ده‌شته‌که‌ی ناوچه‌یه‌کی ته‌واو گونجاوه بۆ کشتوکال کردن.

١- ده‌رکه‌وتنی راسته‌قینه‌ی خۆر:-

ده‌رکه‌وتنی راسته‌قینه‌ی خۆر له‌ ویستگه‌ی هه‌له‌بجه‌ جیاوازی گه‌وره‌ی تیا‌دا ده‌بینرێ له‌نیوان مانگ و وه‌رزه‌کانی سالدا . به‌شپوه‌یه‌ک که‌ به‌رزترین ئاستی ده‌رکه‌وتنی له‌ هاویندا‌یه به‌ ناوه‌ندی (١٢.١) کاتریمیر/پۆژ . وه‌ نزمترین ئاستی ده‌رکه‌وتن له‌ وه‌رزی زستاندا‌یه به‌ ناوه‌ندی (٥.٢) کاتریمیر/پۆژ . وه‌ ئاستی ده‌رکه‌وتنی له‌ هه‌ردوو وه‌رزی پایز و به‌هاردا به‌ ناوه‌ندی (٩.٠) کاتریمیر/پۆژ . وه‌ (٧.٢) کاتریمیر/پۆژ . وه‌ جیاوازی ئاستی ده‌رکه‌وتنی له‌ مانگه‌کانی سالدا گه‌وره‌یه‌ و پێژه‌ی ده‌رکه‌وتن له‌ مانگی کانوونی دووه‌م (٥.١) کاتریمیر/پۆژ . به‌لام پێژه‌ی ده‌رکه‌وتن له‌ مانگی حوزه‌یران (١٢.٢) کاتریمیر/پۆژ . ئه‌مه‌ش به‌رزترین ئاستی ده‌رکه‌وتنه‌ له‌ نیوان مانگه‌کانی سالدا . وه‌ ده‌رکه‌وتن له‌ له‌ مانگه‌کانی کانوونی یه‌که‌م (٥.٢) کاتریمیر/پۆژ . وه‌ له‌ مانگی شوبات (٥.٣) کاتریمیر/پۆژ . به‌لام له‌ مانگه‌کانی هاوین حوزه‌یران (١٢.٢) کاتریمیر/پۆژ، ته‌موز (١٢.١) کاتریمیر/پۆژ، ئاب (١٢.١) کاتریمیر/پۆژ . وه‌ ئاستی ده‌رکه‌وتنی خۆر له‌ مانگه‌کانی وه‌رزی به‌هار (ئازار و نیسان و ئایار) (٦.١ - ٦.٤ -

^{٢٢} مخلف شلال مرعي، ابراهيم محمد حسون، جغرافية الزراعة، دار الكتب، الموصل، ١٩٩٦، ص ١٨٩.

۹۰.۱) کاتریمیر/پوژ . دوابه دواى يهك . وه ئاستهكهى (۱۰.۵ - ۹.۵ - ۷.۱) کاتریمیر/پوژ له مانگهكانى پايىز (ئەیلول و تشرینی یهكهم و تشرینی دووهم) . خشتهى (۱) . هۆكارى ئەم جیاوازیهش دهگه پێته وه بۆ كورتى کاتریمیرهكانى پوژ و زۆربوونى هه ور و ته م له زستان و زیاد بوونى کاتریمیرهكانى پوژ و نه بوونى هه ور و ته م له وه رزى هاوین.

۲- پلهى گهرمى

ناوهندى به رزترین و نزمترین پلهى گهرمى رهنگدانه وهى گوشهى كه وتنى تيشكى خۆره به هۆى نزيك بوونه وهى گوشهى له ستوون له باكوورى زهوى . ده بپته هۆى به رز بوونه وهى پلهى گهرمى و لاربوونه وهى تيشكى خۆر له باكوورى زهوى (خولگهى قرژاله) ده بپته هۆى نزمبوونه وهى پلهى گهرمى وه رزى زستان . به تپروانين له خشتهى (۱) ده رده كه وى كه ناوهندى نزمترین و به رزترین پلهى گهرمى له مانگهكانى زستان نزمترین به به راورد به مانگهكانى هاوین . به شپوه يه كه ناوهندى نزمترین پلهى گهرمى له مانگى كانونى دووهم (۳، ۸ س) . وه ناوهندى به رزترین پلهى گهرمى (۱۲، ۱ س) . به لام ناوهندى نزمترین پلهى گهرمى له مانگى ته موز (۲۷، ۸ س) وه ناوهندى به رزترین پلهى گهرمى مانگى ته موز (۴۲، ۱ س) . به لام پلهى گهرمى له مانگهكانى وه رزى به هار به شپوهى پله به پله له مانگى ئازاره وه ده ست ده كات به به رز بوونه وه تا ده گاته به رزترین ئاست له مانگهكانى هاوین پاشان له وه رزى پايىز له مانگى ئەیلوله وه ده ست ده كات به نزمبوونه وه تا نزمترین ئاست له مانگهكانى زستان (۴.۳ س) . به رزترین پلهى گهرمى (۱۲.۸ س) . ناوهندى نزمترین پلهى گهرمى وه رزى به هار (۱۳.۰ س) . وه ناوهندى به رزترین پلهى گهرمى (۲۳.۷ س) . له كاتێكدا ناوهندى نزمترین پلهى گهرمى وه رزى هاوین (۲۶.۷ س) . وه ناوهندى به رزترین پلهى گهرمى وه رزى هاوین (۴۰.۸ س) . وه رزى پايىز پلهى گهرمى مام ناوهنده و ناوهندى نزمترین پلهى گهرمى (۱۵.۸ س) ، ناوهندى به رزترین پلهى گهرمى (۲۹ س) .

۳- خیرایى با

ناوهندى خیرایى با له سه رجه م مانگهكانى سالدا تاراده يه كى زۆر هاوسهنگه ته نها ئاستى خیرایى با له مانگهكانى هاویندا به رزترین ئاست تۆمارده كات . به شپوه يه كه ناوهندى خیرایى (با) له وه رزى هاوین (۲.۲) م/چركه يه ، ناوهندى خیرایى (با) له مانگى حوزه يران به رزترین ئاستى خیرایيه به (۲.۳) م/چركه . وه ناوهندى خیرایى با له هه ر دوو مانگى ته موز و ئاب (۲.۲) م/چركه . به لام ناوهندى خیرایى با له وه رزى زستان (۱.۵) م/چركه ، به شپوه يه كه ئەم خیرایيه كه مترین ئاستى له مانگى كانونى دووهمدايه به خیرایى (۱.۲) م/چركه . وه پاشان خیرایى (۱.۵) م/چركه له مانگى كانونى يه كه م . وه ناوهندى خیرایى با له مانگى شوبات (۱.۸) م/چركه . هه روه ها ناوهندى خیرایى با له وه رزى به هار (۱.۹) م/چركه . وه له وه رزى پايىز (۱.۸) م/چركه . خشتهى (۱)

۴- پێژهى شى

شى ی پێژهى له ويستگهى هه له بجه هاوشپوهى پێژهى شى يه له سه رجه م ناوچه كه وه كو له خشتهى (1) دا ده رده كه وى پێژهى شى له وه رزى هاوین كه مه و ناوهندى پێژهه كهى (۲۰٪) . به لام له وه رزى پايىز به رز ده بپته وه بۆ له (۳۶٪) . وه له وه رزى

زستان به‌رترین ئاست تۆمار ده‌کات و پێژه‌که‌ی ده‌گاته (۶۱٪) . جاریکی که له به‌هاردای پێژه‌که‌ی نزم ده‌بیته‌وه بۆ (۴۹٪) . وه له سه‌ر ئاستی مانگه‌کانی سالّ به‌رترین ئاست له مانگه‌کانی کانوونی دووهم دایه به‌پێژه‌ی (۶۵٪) . وه نزمترین ئاست له مانگی ته‌موز دایه به‌پێژه‌ی (۱۹٪) . هۆکاری ئەمه‌ش ده‌گه‌رپێته‌وه بۆ به‌رزی پله‌ی گه‌رمی له وه‌رزی هاوین و نزمی پله‌ی گه‌رمی له وه‌رزی زستان .

ه-باران

بارانی ده‌شتی شاره‌زوور له شیوه‌ی بارانی ده‌ریای ناوه‌پاست و وه‌رزی هاوینی ووشکه و وه‌رزی باران له مانگی ئەیلوله‌وه ده‌ست پێده‌کات که پێژه‌ی بارانه‌که که‌مه‌و هه‌ندیّ سالّ مانگی ئەیلول هاوشیوه‌ی مانگه‌کانی هاوین ووشکه و بۆ بارانه . ناوه‌ندی بارانی مانگی ئەیلول (۱.۵) ملم . له مانگی تشرینی یه‌که‌م (۳۰.۵) ملم . وه مانگی تشرینی دووهم (۸۰.۹) ملم . وه به‌لام پێژه‌ی باران له زستاندا به‌رزه و زۆرتترین بارانی سالی لێ ده‌بارییت به شیوه‌یه‌ک (۱۱۲.۴) ملم له مانگی کانوونی دووهم و (۱۲۱.۵) ملم له کانوونی یه‌که‌م و (۱۳۵.۳) ملم له شوبات . وه بارانی وه‌رزی به‌هار (۲۲۹.۵) ملم له کۆی بارانی سالّ پێکده‌هێنیت . به پێژه‌ی (۱۰۰.۹ - ۸۸.۵ - ۴۰.۱) له مانگه‌کانی (ئازار و نیسان و ئایار) دوابه‌دوای یه‌ک . خشته‌ی (۱)

ناوهندی مانگانه و وهرزی رهگهزهکانی کەش و هه‌وا له ویستگهی هه‌له بجه‌ی شه‌هید

(۲۰۰۱ – ۲۰۱۳)

ناوه‌ند	وه‌رزی پاییز			ناوه‌ند	وه‌رزی هاوین			ناوه‌ند	وه‌رزی به‌هار			ناوه‌ند	وه‌رزی زستان			ره‌گه‌زه‌کانی کەش و هه‌وا
	ت ۲	ت ۱	ئه‌یلول		ئاب	ته‌موز	حوزه‌بیران		ئایار	نیسان	ئازار		شوبات	ئە‌ک	ئە‌س	
۹	۷.۱	۹.۵	۱۰.۵	۱۲.۱	۱۲.۱	۱۲.۰	۱۲.۲	۷.۲	۹.۱	۶.۴	۶.۱	۵.۲	۵.۳	۵.۱	۵.۲	دەرکەوتنی خۆر (کاتژمێر/رۆژ)
۲۹	۱۸.۹	۳۰.۴	۳۷.۶	۴۰.۸	۴۱.۵	۴۲.۰	۳۹	۲۳.۷	۳۰.۷	۲۱.۸	۱۸.۶	۱۲.۸	۱۳	۱۲.۱	۱۳.۵	به‌رزه‌ترین پله‌ی گهرمی (س)
۱۵.۸	۷.۱	۱۸	۲۲.۴	۲۶.۷	۲۷.۵	۲۷	۲۴.۸	۱۳	۱۸.۶	۱۲.۳	۸.۱	۴.۳	۴.۴	۳.۸	۴.۷	نزمترین پله‌ی گهرمی (س)
۱.۸	۱.۶	۱.۹	۲	۲.۲	۲.۲	۲.۰	۲.۳	۱.۹	۲.۱	۱.۹	۱.۸	۱.۵	۱.۸	۱.۲	۱.۵	خه‌یرای با (م/چرکه)
۳۶	۴۹	۳۴	۲۴	۲۰	۲۰	۱۹	۲۲	۴۹	۴۲	۵۱	۵۴	۶۱	۵۷	۶۵	۶۲	په‌ژده‌ی شی (%)
۱۱۲.۹	۸۰.۹	۳۰.۵	۱.۵	۰	۰	۰	۰	۲۲۹.۵	۴۰.۱	۸۸.۵	۱۰۰.۹	۳۶۹.۲	۱۳۵.۳	۱۲۱.۵	۱۱۲.۴	باران (ملم) کۆ

سه‌رچاوه: کاری توێژه‌ران پشت به‌ست _ وه‌زاره‌تی گواسته‌وه‌و گه‌یاندن، به‌ری‌وبه‌رایه‌تی گه‌شتی کەشناسی و بوومه‌له‌رزه‌ی سه‌یما‌نی، به‌شی نامار، داتا‌ی بلا‌ونه‌کراوه .

ماوه‌ی گونج‌او‌ی ره‌گه‌زه‌کانی که‌ش و هه‌وا‌ی ده‌شتی شاره‌زوور و پێدا‌و‌یستی یه‌ که‌ش و هه‌وا‌ییه‌کانی په‌موو:

وهرزی گه‌شه‌ بریتی یه‌ له‌ ماوه‌یه‌ی که‌ رووه‌ک پێ‌و‌یستی‌ بۆ ته‌وا‌و‌کردنی سو‌ری ژیا‌نی له‌ چه‌که‌ره‌کردنه‌وه‌ تا پێ‌گه‌یشتنی و چینی‌ه‌وه‌ی،^{۳۳} دیاره‌ هه‌موو رووه‌کێک وهرزی گه‌شه‌ی تاییه‌ت به‌خۆ‌ی هه‌یه‌و ماوه‌یه‌کی دیاری‌کرا‌وی پێ‌و‌یسته‌ بۆ ئه‌وه‌ی پێدا‌و‌یستی یه‌ خۆراکی و که‌ش و هه‌وا‌ییه‌کانی خۆ‌ی ده‌ست بخات و سو‌ری ژیا‌نی ته‌وا‌و بکات، سه‌ره‌تای وهرزی گه‌شه‌ی رووه‌کیش له‌ سه‌روو سف‌ری گه‌شه‌ی رووه‌که‌که‌وه‌ ده‌ست پێ‌ده‌کات. ماوه‌ی وهرزی رووه‌کی په‌موو له‌نێوان (۱۶۵-۲۱۰) پۆ‌ژدا‌یه‌ به‌لام ماوه‌ی نمونه‌ی (۱۸۰) پۆ‌ژه، چونکه‌ په‌موو هه‌ستاره‌ به‌باران به‌تاییه‌ت له‌ قو‌ناغی کۆتای گه‌شه‌یدا.

پشت به‌ست به‌ پێدا‌و‌یستی که‌ش و هه‌وا‌ی رووه‌کی په‌موو داتای که‌شناسی و یستگه‌ی هه‌له‌بجه، ده‌توان‌ری پۆ‌ژه‌کانی کۆتایی مانگی نیسان و سه‌ره‌تای مانگی ئایار به‌سه‌ره‌تای وهرزی گه‌شه‌ی رووه‌کی په‌موو دا‌بن‌ری، به‌لام هه‌ندی سال له‌ کۆتایی پۆ‌ژه‌کانی مانگی نیسان پله‌ی گه‌رمی دا‌ده‌به‌زێت بۆ خوار سف‌ری گه‌شه‌ی که‌ (۱۲ °س)، بۆیه‌ نمونه‌ی‌ترین کات بۆ گه‌شه‌ی رووه‌کی په‌موو (۱ / ئایار) چونکه‌ پاش ئه‌م ماوه‌یه‌ پله‌ی گه‌رمی دا‌نا‌به‌زێت بۆ خوار (۱۲ °س) که‌ سف‌ری گه‌شه‌ی په‌مووه‌، وه‌ قو‌ناغی گه‌شه‌ی سه‌وز و ده‌رکه‌وتنی لق و گه‌لا که‌ پێ‌و‌یستی به‌ پله‌ی گه‌رمی به‌رزتر له‌ (۱۶ °س) هه‌یه‌ له‌ (۲۰/ئایار) ده‌ست پێ‌ ده‌کات چونکه‌ پله‌ی گه‌رمی مانگی ئایار به‌رزو هه‌یج به‌ستنێک روونا‌دات و په‌موو ده‌توان‌ی له‌ (۲۰/ئایار) وه‌ گه‌شه‌ی سه‌وز ده‌ست پێ‌بکات و ماوه‌ی (۳۰) پۆ‌ژ ده‌خایه‌نێت ئه‌م قو‌ناغه‌ پێ‌و‌یستی به‌ پله‌ی گه‌رمی (۱۶-۴۲ °س) هه‌یه‌، وه‌ ئه‌م پله‌یه‌ له‌ ماوه‌ی (۲۰/ئایار) بۆ (۲۰/حوزه‌یران) به‌ته‌وا‌وی له‌ ناوچه‌که‌دا‌و له‌م ماوه‌یه‌دا هه‌یه‌، وه‌ کۆتا قو‌ناغیش که‌ قو‌ناغی گو‌ل‌کردن و پێ‌گه‌یشتنه‌ نمونه‌ی‌ترین پله‌ی گه‌رمی یه‌ بۆ گه‌شه‌ی ئه‌م قو‌ناغه‌ (۳۰-۳۲ °س)، ئه‌م قو‌ناغه‌ له‌ (۲۰/حوزه‌یران) ده‌ست‌پێ‌ده‌کات و له‌ هه‌فته‌ی نیوه‌ی مانگی تشرینی یه‌که‌م به‌ ته‌وا‌وی پێ‌ ده‌گات ئه‌مه‌ش له‌سه‌ر به‌رزای پله‌ی گه‌رمی مانگه‌کانی ماوه‌ی ئه‌م قو‌ناغه‌ را‌ده‌وه‌ستی به‌رزای پله‌ی گه‌رمی ده‌بێ‌ته‌ هۆی زوو پێ‌گه‌یشتنی، چونکه‌ گه‌رمی کۆکرا‌وه‌ی به‌ ماوه‌یه‌کی که‌مه‌تر ده‌ست ده‌که‌وێت.

خشته‌ی (۲)

وهرزی گه‌شه‌ی رووه‌کی په‌موو له‌ ده‌شتی شاره‌زوور

گو‌ل‌کردن و پێ‌گه‌یشتن	گه‌شه‌ی سه‌وز	گه‌شه‌ی سه‌ره‌تایی	
۱۱۵ - ۱۴۰	۳۰ - ۴۰	۲۰ - ۳۰	
۱۰/۱۵ - ۶/۲۰	۵/۲۰	۵/۱	په‌موو

سه‌رچاوه‌ کاری تو‌ی‌ژهران به‌ پشت به‌ست به‌ خشته‌ی (۱).

کاربگه‌ری ره‌گه‌زه‌کانی که‌ش و هه‌وا له‌سه‌ر رووه‌کی په‌موو له‌ ماوه‌یه‌کی دیاری‌کرا‌و بۆ چان‌دن:

۱. ده‌رکه‌وتنی خۆر :-

په‌موو یه‌کیکه‌ له‌ رووه‌کانه‌ی چه‌زی به‌ پۆ‌ژی درێژ هه‌یه‌ و به‌رزای و درێژی پۆ‌ژ به‌تاییه‌ت له‌ قو‌ناغی پێ‌گه‌یشتن، ده‌شتی شاره‌زوور ناوچه‌یه‌که‌ ده‌رکه‌وتنی خۆری تیدا به‌رزو، بوونی تیشکی خۆر له‌سه‌ره‌تای وهرزی گه‌شه‌ کاربگه‌ری ئه‌وتۆی له‌سه‌ر

^{۳۳} محسن محارب عواد، محمد سالم ضو، مدخل الى الجغرافيه الزراعية، الطبعة الاولى، دار شموع الثقافة، ليبيا، ۲۰۰۲، ص ۶۱.

پوهه کی په موو نییه چونکه له م ماوه یه دا په موو گه لای نی یه ته نها کاریگه ره به پله ی گهرمی، به لام قوناغی گه شه ی سه وز که هاوکاته له گه ل وهرزی هاوین پیویستی به ناستی بهرزی تیشکی خور هه یه له م ماوه یه شدا تیشکی خور بهرزه ناستی ده رکه وتنی خور له مانگه کانی هاوین (۸،۱۲) کاتژمیر/پوژ، نه مه ش یه کسانه له گه ل ناستی پیویستی پوهه کی په موو به تیشکی خور، به لام پوهه کی په موو له قوناغه کانی کوتایی گه شه یدا و به دیاریکراوی له مانگی نه یلول توشی که می بهرکه وتنی تیشکی خور ده بیته وه چونکه ناوه ندی ده رکه وتنی خور له مانگی نه یلول (۱۰،۵) کاتژمیر/پوژ، نه مه ش که متره له (۱۲) کاتژمیر/پوژ، نه مه ش کارده کاته سهر دواکه وتنی پیگه یشتنی بهرهم.

۲. نزمترین پله ی گهرمی :-

به نزمیونه وه ی پله ی گهرمی له ناستی سفری گه شه ی پوهه کی په موو ده بیته هو ی وه ستانی گه شه ی و که مپونه وه ی بهرهم و تووشبوونی په موو به نه خو ش ی و که پروو، وه درهنگ پیگه یشتنی، وه کو له خشته ی ژماره (۳،۲) دا درده که ویت، ناوه ندی نزمترین پله ی گهرمی به دریزایی وهرزی گه شه و سه رجه م قوناغه کانی پوهه کی په موو له سه رو (۱۲ س) گهرمترین ناستی پله ی گهرمی به سفری گه شه ی په موو، بویه له م ماوه ی دیاریکراو بو چاندنی په موو گرفتی نزمیونه وه ی پله ی گهرمی نایه ته پیش.

۳. بهرترترین پله ی گهرمی :-

کاریگه ری بهرزیونه وه ی پله ی گهرمی له سه ر پوهه کی په موو له قوناغی کوتایی گه شه یدا درده که ویت و ده بیته هو ی ووشک بوونه وه ی بهرهم و بچووکبوونی قه باره ی بهرهم و پشکتونی بهرهم پیش واده ی خو ی، پوهه کی په موو له قوناغی سه ره تای گه شه یدا گرفتی بهرزیونه وه ی پله ی گهرمی بو درست نابیت، هه روه کو چو ن له قوناغی گه شه ی سه وزو ده رکه وتنی گه لادا کیشه ی بهرزیونه وه ی پله ی گهرمی بو درست نابیت، که له م دوو قوناغه دا بهرترترین پله ی گهرمی بو گه شه ی پوهه کی په موو بریتی یه له (۳۰ س) و (۴۲ س)، له ماوه ی نه م دوو قوناغه شدا (گه شه ی سه رها تا (۶، ۲۷ س) و گه شه ی سه وز (۱، ۳۴ س)، به لام پوهه کی په موو له ماوه ی قوناغی پیگه یشتن و گولکردن و به دیاریکراوی له ناوه پاستی ماوه ی نه م قوناغه دا گرفتی بهرزیونه وه ی پله ی گهرمی دپته پیش که بهرترترین ناستی پله ی گهرمی نه م قوناغه (۴۲ س)، به لام له مانگی ته مووز و هه ندی جاریش به هو ی بونی شه پو لی گهرمی له مانگی ناب پله ی گهرمی (۴۲ س) تیده په پینیت و نه مه ش ده بیته هو ی زیان گه یاندن به بهرهمی په موو.

۴. خیرای با :-

ناستی خیرایی با له ده شتی شاره زوور له بهرترترین ناستی دا (۲،۳) م/چرکه یه له وهرزی هاویندایه و هاوکاته له گه ل قوناغی گه شه ی سه وز قوناغی گولکردن نه م خیرایه نابیته هو ی کیشه بو پوهه کی په موو، به لام پوهه کی په موو په رده با که هه ندی جار له ماوه ی قوناغی گولکردن و پیگه یشتن رووده دات کاریگه ری خراب به جیده هیلیت چ به شیوه ی راسته و خو بییت که ده بیته هو ی هه لوهرینی گول و بهرهم یان به ناراسته و خو که ده بیته هو ی که مکردنه وه ی شی.

۵. شی‌ی هه‌وا :-

پروه‌کی په‌موو له ماوه‌ی سه‌ره‌تا و ناوه‌پاستی گه‌شه‌یدا کیش‌ه‌ی له‌گه‌ل زور و که‌می شی‌ی دا نی یه به‌لام له قوناغی پیگه‌یشتن پیویستی به‌ریژه‌ی به‌ریزی شی‌ی هه‌یه که (۷۰٪) ئه‌م ریژه‌یه‌ش له دهشتی شاره‌زور نی یه و له‌و ماوه‌یه‌دا ریژه‌ی شی‌ی (۲۰ - ۲۴٪)، که‌می شی‌ی گرفت بۆ په‌موو دروست ده‌کات و ده‌بیته‌هۆی کورتی تاله‌کانی.

۶. باران :-

بارانی دهشتی شاره‌زور زستانه‌یه‌و وهرزی گه‌شه‌ی په‌موو له هاویندایه که هاوکاته له‌گه‌ل ووشکی وهرزدا، بۆیه پیویسته کیش‌ه‌ی پیداویستی ئاوی په‌موو له ریگه‌ی ئاودیرییه‌وه چاره‌سه‌ربکری. هه‌رچه‌نده ئاودیری تیچوونی به‌ره‌م هینان زیاد ده‌کات ، به‌لام دلناییی ده‌داته جوتیار و مه‌ترسی ووشکه‌سالی له‌سه‌ر به‌ره‌می په‌موو ناهیلئیت و هۆکاریکیش ده‌بی بۆ زیادکردنی ریژه‌ی شی‌ی نیو کینگه‌کان و باشتربونی به‌ره‌م به‌هۆی زوربونی ریژه‌ی شی‌ی.

خشته‌ی (۳)

ماوه‌ی گونجاوی ره‌گه‌زه‌کانی کesh و هه‌وا و قوناغه‌کانی وهرزی گه‌شه‌ی رووه‌کی په‌موو له‌دهشتی شاره‌زوور

به‌رزترین پله‌ی که‌رمی پیگه‌یشتن (۴۲ س)	به‌رزترین پله‌ی که‌رمی گه‌شه‌ی سه‌وز (۴۲ س)	به‌رزترین پله‌ی که‌رمی گه‌شه‌ی سه‌رتایی (۳۰ س)	نزمترین پله‌ی که‌رمی پیگه‌یشتن (۱۲ س)	نزمترین پله‌ی که‌رمی گه‌شه‌ی سه‌وز (۱۶ س)	نزمترین پله‌ی که‌رمی گه‌شه‌ی سه‌رتایی (۱۲ س)	ده‌رکه‌وتنی خور پیگه‌یشتن (۸-) ۱۲ کاتز میئر / پوژ	ده‌رکه‌وتنی خور پیگه‌یشتن (۸-) ۱۲ کاتز میئر / پوژ	ده‌رکه‌وتنی خور گه‌شه‌ی سه‌رتایی (۸-) ۱۲ کاتز میئر / پوژ	ره‌گه‌زه‌کانی کesh و هه‌وا قوناغ
-	+	+	+	+	+	+	+	+	چاندنی په‌موو له شاره‌زوور
باران پیگه‌یشتن (۵۰۰-۱۵۰۰) ملم	باران گه‌شه‌ی سه‌وز (۵۰۰- ۱۵۰۰) ملم	باران گه‌شه‌ی سه‌رتا (۵۰۰-۱۵۰۰) ملم	ریژهی شی پیگه‌یشتن	ریژهی شی گه‌شه‌ی سه‌وز	ریژهی شی گه‌شه‌ی سه‌رتا	خیرای با پیگه‌یشتن	خیرای با گه‌شه‌ی سه‌وز	خیرای با گه‌شه‌ی سه‌رتا	ره‌گه‌زه‌کانی کesh و هه‌وا قوناغ
-	-	-	-	+	+	+	+	+	چاندنی په‌موو له شاره‌زوور

کاری تویره‌ران پشت به‌ست به خشته‌ی (۱) و (۲) .

+ گونجاوی ره‌گه‌زی کesh و هه‌وا له‌گه‌ل قوناغی گه‌شه‌ی په‌موو .

- نه گونجاوی ره‌گه‌زی کesh و هه‌وا له‌گه‌ل قوناغی گه‌شه‌ی په‌موو .

ده‌رنه‌ نجام و پېشنیاری :

توږښنه‌وه‌که به‌م نه‌نجامانه‌ی خواره‌وه‌ گه‌یشتوه .:

- ۱- دهشتی شاره‌زور له‌ رووی بڼه‌ما سروشتیه‌کانی به‌رزو نزمی و خاک و ده‌رامه‌تی ناوه‌وه‌ دهشتیکې گونجاوه‌ بۆ کشتوکال‌کردن، ده‌توانرئ له‌ریگه‌ی گونجاوی وهرزی گه‌شه‌ی رووه‌که‌وه‌ له‌گه‌ل کفش و هه‌وای ناوچه‌که‌ به‌ره‌می کشتوکالی له‌ ناوچه‌که‌دا جوړاوجوړبکړئ .
- ۲- په‌موو به‌ره‌میکې نه‌ختینه‌ی و پېشه‌سازی گرنه‌گه‌ و ده‌توانرئ له‌ ریگه‌ی به‌ره‌مه‌پنانی په‌مووه‌وه‌ داهاتی تاک و نه‌ته‌وه‌ی به‌ریزبکړیته‌وه‌ و دووباره‌ کارگه‌ی پېشه‌سازی رستن وچیننی سلیمانی به‌کاربخړیته‌وه‌ و کارگه‌ی نوئ بۆ دروستکردنی روونی روه‌کی و تالیکی ناژه‌لی دابمه‌زئ .
- ۴- ماوه‌ی گونجاوی ره‌گه‌زه‌کانی کفش و هه‌وای دهشتی شاره‌زور، له‌گه‌ل پېداویستی کفش و هه‌وای رووه‌کی په‌موو له‌ ناستیکې به‌رزدايه‌ و ده‌توانرئ له‌ دهشتی شاره‌زور رووه‌کی په‌موو بچینرئ و ماوه‌ی وهرزی گه‌شه‌ی رووه‌کی په‌موو له‌ دهشتی شاره‌زور له‌نیوان سه‌ره‌تای مانگی ئایار و ناوه‌راستی مانگی تشرینی به‌که‌م دایه .
- ۵- له‌ماوه‌ی وهرزی گه‌شه‌ی رووه‌کی په‌موو له‌دهشتی شاره‌زور ته‌نھا گرفتی به‌رزنی پله‌ی گرمی له‌ چنده‌ روژیکې مانگی ته‌موز و ئاب، و گرفتی نه‌بوونی باران له‌ ماوه‌ی وهرزی گه‌شه‌ی دیته‌ پېش . سه‌رجه‌م ره‌گه‌زه‌کانی تر له‌باریکې نمونه‌یدان له‌گه‌ل پېداویستی کفش و هه‌واییه‌کانی رووه‌کی په‌موودا .
- ۶- گه‌وره‌ترین گرفتی چاندنی رووه‌کی په‌موو له‌دهشتی شاره‌زور بریتیه‌ له‌بارینی باران له‌مانگی نه‌یلول دا که‌ هاوکاته‌ له‌گه‌ل قوناعی پشکوتنی گول و پېگه‌یشتندا، بارینی باران له‌م ماوه‌یه‌دا واته‌ که‌مبونه‌وه‌ی تیشکی خوړ که‌زیان به‌به‌ره‌می په‌موو ده‌گه‌ینئ و کوالیتی خراب ده‌بئ .

ده‌رنه‌ نجامه‌کانی توږښنه‌وه‌که‌ پېویستی به‌م پېشنیاریانه‌ هه‌یه .:

- ۱- له‌ پیناو زیادکردنی به‌ره‌می کشتوکالی و کارگیری زانستی کیلگه‌ی کشتوکالی، پېویسته‌ گرنگی به‌ که‌شناسی کشتوکالی بدریت و ویستگه‌ی کشتوکالی ئوتوماتیکې له‌ به‌شه‌ جیاوازه‌کانی دهشتی شاره‌زور دابنرئ، چونکه‌ ویستگه‌ی که‌شناسی ئوتوماتیکې داتا‌کانی دروسته‌ و به‌رزترین و نزمترین ناستی ره‌گه‌زه‌کانی کفش و هوا به‌پپی کات تومار ده‌کات .
- ۲- به‌گه‌ پخستنه‌وه‌ی کارگه‌ی رستن و چیننی سلیمانی و دامه‌زراندنی کارگه‌ی نوئ بۆ به‌کاره‌پنانی به‌ره‌می په‌موو، دلنیاکردنی جوتیار له‌لایه‌ن حکومت‌وه‌ به‌وه‌ی له‌کاتی چاندن و به‌ره‌م هینانی په‌موو حکومت له‌ چاندنه‌وه‌ بۆ به‌ره‌م هینان هاوکاری جوتیاران بکات و به‌ره‌مه‌که‌یان به‌ نرخی گونجاو لیوه‌رېگریته‌وه‌ .

۳- چاندن و وه‌شانندنې تۆوی په‌موو له ۱۵ بۆ ۲۰ نېسان بېت، بۆ ئه‌وه‌ی له گه‌ل سهره‌تای مانگی ئایار قوناغی په‌که‌می گه‌شه‌ی ده‌ستپېیکات و وه‌رزیکې نمونه‌ی ده‌ست بخات و قوناغی گه‌شه‌ی سه‌وزی پارېزراوبېت له به‌رزبونه‌وه‌ی پله‌ی گه‌رمی .

۴- بۆ چاره‌سه‌ری گرفتې ووشکی وه‌رزې هاوین و پرکرده‌وه‌ی پېداویستی ئاوی رووه‌کی په‌موو پشت به ئاودانی ده‌ستکرد بېه‌ستری و هه‌تا ئه‌توانی سوود له ده‌رامه‌تی ئاوی سهر زه‌وی وه‌رېگری و ئاوی ژېر زه‌وی به‌کارنه‌هېنرېت، ئاودیږی ده‌بېته هۆی زیادکردنی به‌ره‌م و جوتیار له به‌رزو نزمې به‌ره‌م ده‌پارېزېت .

۵- پېویسته نوېترین ته‌کنه‌لوژیا له پرۆډه‌ی ئاودیږی به‌کاره‌هېنرېت و گه‌ر له‌ریگه‌ی رشاندنه‌وه‌بې باشتره، گه‌ر هاتوو جوگه‌له‌ی تېدا به‌کاره‌ینرا پېویسته جوگه‌له‌ی کۆنکرېتی و داپوشراوبن بۆئه‌وه‌ی ده‌رامه‌تی ئاوی که‌متر به‌فېرۆجېت له ریگه‌ی بون به‌هه‌لم و هه‌روه‌ها ناهېلېت پله‌ی گه‌رمی ئاوه‌که به‌رزبېته‌وه ئه‌مه‌ش یارمه‌تیدهر ئه‌بېت بۆ نزمکردنه‌وه‌ی پله‌ی گه‌رمی کېلگه‌ی رووه‌که‌که و پاراستنی له به‌رزې پله‌ی گه‌رمی هاوین .

پوخته‌ی توږښنه‌وه‌که

(کارېگه‌ری که‌ش و هه‌وا له دیارېکردنی وه‌رزې گه‌شه‌و به‌ره‌مه‌هېنرېتی رووه‌کی په‌موو له‌ده‌شتې شاره‌زوور)

که‌ش و هه‌وای کشتوکالی رۆلی گرنګ ده‌گیرې له دیارېکردنی وه‌رزې گه‌شه‌و به‌ره‌مه‌هېنرېتی رووه‌کی، چونکه هه‌موو رووه‌کیک ماوه‌یه‌کی دیارېکراوی که‌ش و هه‌وای تابه‌ت به‌خۆی هه‌یه و له‌سنوریکې دیارېکراودا توانای گه‌شه‌ی هه‌یه و له ده‌روه‌ی سنوری که‌ش و هه‌وای دیارېکراوی خۆی توانای گه‌شه‌و به‌ره‌مه‌هېنرېتی نییه، پوهه‌کی په‌موو پوهه‌کیکی پېشه‌سازې گرنګه‌و له‌به‌ر گرنګی و بایه‌خی ئابوری سالانه رووبه‌ری چېنراو به‌م پوهه‌که له‌سه‌ر ئاستی ناوچه‌کانی چاندنی له جیهان دا له‌به‌رزبونه‌وه‌دایه، پوهه‌کی په‌موو پېویستی به‌ وه‌رزیکې گه‌شه‌ی درېژوگه‌رم هه‌یه که‌له ۱۶۰ رۆژ که‌متر نه‌بې ، دیارېکردنی وه‌رزیکې نمونه‌ی بۆ رووه‌کی په‌موو واتای به‌ره‌م هېنرېتی به‌ره‌مه‌یکې کوالېتی به‌رزه که‌له‌گه‌ل خواستی بازاری ناوخوا و ده‌روه‌دا بگونجېت. ده‌شتې شاره‌زوور ده‌که‌ویته باشوری رۆژه‌لاتی شاری سلېمانی ده‌شتیکې فراوانه‌و رووبه‌ره‌که‌ی ۶۷۵م، له خاکیکې کشتوکالی به‌پیت پیکهاتوه‌و ده‌توانی له‌ریگه‌ی چاندنی رووه‌کی په‌مووه‌وه ئاستی ئابوری دانېشتوانی ناوچه‌که باشترېکېت، وه که‌ره‌سته‌ی خا بۆ پېشه‌سازې رستن وچنېن و رۆنی رووه‌کی و ئالیکی ئاژه‌ل دابېنېکری، ده‌توانی له‌م ریگه‌یه‌وه به‌شېک له‌گرفتی بیکاری له‌ناوچه‌که‌دا چاره‌سه‌ر بکریت و بېته هۆکارېک بۆ ئاوه‌دانکردنه‌وه‌ی گونده‌کان و جوړاو جوړکردنی به‌ره‌می کشتوکالی و دورکه‌وتنه‌وه له جېهېشتنی زه‌وی له وه‌رزې هاوین به‌بې کشتوکالکردنی هېچ به‌ره‌مه‌یکې کشتوکالی .

المخلص

(تأثير المناخ في تحديد فصل النمو و إنتاج القطن في سهل شارەزور)

للمناخ الزراعي دور كبير في تحديد فصل النمو وإنتاج المحصول الزراعي، لأن كل نبات لها حدود مناخية محددة، ينمو وينتج ضمن هذا الحدود، ولا يستطيع النمو وإنتاج خارج هذه الحدود المناخية ولا سيما بالنبات، تعتبر القطن من أهم النباتات الصناعية، وبسبب أهميته في المجالات الصناعية والأقتصادية يزداد سنويا المساحة المزروعة بمحصول القطن على مستوى العالم، نبات القطن يحتاج فصل نمو حار وطويل، إذ يزيد فصل نموه عن ١٦٠ يوم بدون حدوث ظاهرة الصقيع، وتحديد فصل النمو المثالي لنبات القطن يؤدي الى انتاج نوعية جيدة يلبي الاحتياجات الداخلية والخارجية. يقع سهل شارەزور في محافظة السليمانية وتحديدا في جنوب شرق مدينة السليمانية، يبلغ مساحة السهل ٦٧٥ كم^٢، و تحتوي على ترب خصبة صالحة للزراعة، يؤدي زراعة محصول القطن الى رفع المستوى المعاشي وتحسين الظروف الأقتصادية والأقتصادية لسكان المنطقة، ويؤدي الى تأمين المادة الخام للصناعات النسيجية والزيتون النباتية والعلف الحيواني وإعادة تشغيل معمل نسيج السليمانية و هذا بدوره يؤدي الى انخفاض نسبة البطالة في المنطقة وإعادة إعمار القرى وتنويع الأنتاج الزراعي في سهل شارەزور . ولا يترك الاراضي الزراعية بورا في فصل الصيف .

Abstract

Climate Effect in Determining the Growing Season and Production of Cotton Crops in the Plain of Sharazwr

Agricultural climate has a significant role in determining of the growing and agricultural crops production because each plant has specific climate circumstances for growth. Outside its climatic conditions, a plant cannot grow. Cotton is one of the most important industrial plants; therefore, cotton fields are on rise worldwide year by year. Cotton needs a long hot season for growth, at least 160 days to fulfill complete progression. It means the production of a good quality crop has to meet internal and external requirements.

Sharazwr plain is located in the south-east of Sulaymaniyah city with the area of 675 km². The area contains fertile soils perfectly appropriate for cotton cultivation that can bring increasing economic benefit to the area's population, gain raw material for textile industries, vegetable oils, animal feed...etc. Moreover, cotton production can decrease or solve unemployment in the region, contribute to the revitalizing of villages, leave farmlands cultivated during summer season.

ليستى سه‌رچاوه‌كان

يه‌كه‌م : سه‌رچاوه‌عه‌ره‌ببيه‌كان

- 1- محسن محارب عواد، محمد سالم ضو، مدخل الى الجغرافية الزراعية، الطبعة الاولى، دار شموع الثقافة، ليبيا، 2002
- 2- مخلف شلال مرعي، ابراهيم محمد حسون، جغرافية الزراعة، دار الكتب، الموصل، 1996 .
- 3- عبدالحميد احمد يونس، عبدالستار عبداللة الكركجي، زراعة المحاصيل الصناعية في العراق، دار الكتب للطباعة والنشر، بغداد، 1977 .
- 4- محسن على احمد الجنابي، يونس عبدالقادر على، المدخل الى انتاج المحاصيل الحقلية، دار الكتب للطباعة والنشر، جامعة الموصل، 1996 .
- 5- رادكا ديموفا، ديكو ديكوف، المحاصيل الحقلية في المناطق الأستوائية و شبة الأستوائية، ترجمة خليل ابراهيم محمد على، دار الكتب، جامعة بغداد، 1990 .
- 6- صلح الدين عبدالرزاق شفشق، عبدالحميد السيد الدبابي، انتاج المحاصيل الحقل، الطبعة الأولى، دار الفكر العربى، القاهرة، 2008 .
- 7- نؤميد نورى محمد امين، اسس الحاصلات الزراعية في المناطق الديمة، الطبعة الأولى، منظمة الأغذية والزراعة ، السلبيمانية، 2003 .
- 8- خليل كريم محمد، المياه الجوفية في سهل شهرزور وامكانيات استثمارها، منشورات مركز كردستان للدراسات الاستراتيجية، السلبيمانية، 2009 .

دووم : سه‌چاوه نینگلیزیبه‌کان

- 1- Agarwal, D.K. et al. (2003), Cottonseed Oil Quality, Utilization and Processing, http://www.cicr.org.in/pdf/cottonseed_oil.pdf (6-12-2014).
- 2 -Fortucci P., The Contributions of Cotton to Economy and Food Security in Developing Countries, https://www.icac.org/meetings/cqtn_conf/documents/11_fortucci.pdf (22-11-2014).
- 3-FAO, (2011) A summary of the World Apparel Fiber Consumption Survey 2005-2008, http://www.fao.org/fileadmin/templates/est/COMM_MARKETS_MONITORING/Cotton/Documents/World_Apparel_Fiber_Consumption_Survey_2011_-_Summary_English.pdf (10-12-2014).
- 4-Kane, S. P., Shurly, W. D. and Wolfe, K., (2013) Economic Contribution of Cotton Production in the Georgia Economy, 2011, http://www.caes.uga.edu/center/caed/documents/EconomicContributionofCottonProductioninGA2011_FINAL.pdf (22-11-2014).
- 5-OECD, (2005) Economic and social importance of cotton in West Africa: Role of cotton in regional development, trade and livelihoods, http://hubrural.org/IMG/pdf/csao_etude_socio_eco_coton_eng.pdf (22-11-2014).
- 6-OECD, (2006) West Africa in the International Market, <http://www.oecd.org/swac/publications/38409410.pdf> (22-11-2014)

Organisation for Economic Cooperation and Development =OECD

FAO= Food and Agriculture Organization

سییه‌م : سه‌چاوه‌ی کوردی

- ۱- له‌یلا محمه‌د قاره‌مان، خاکی هه‌ریمی کوردستان، جیوگرافیای هه‌ریمی کوردستانی عیراق، کتیبی سه‌نته‌ری برابیه‌تی، چ۲، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، هه‌ولیر، ۱۹۹۹.

چواره‌م : سه‌چاوه‌ی حکومی

- ۱- وه‌زاره‌تی گواسته‌نه‌وه‌و گه‌یاندن، به‌ریوبه‌رایه‌تی گه‌شناسی و بوومه‌له‌رزهی سلیمانی، به‌شی ئامار، داتای بلاونه‌کراوه .